

۱۳۷۶۹۷۲

تاریخ تشیع در گیلان

www.ketab.ir

حجت الاسلام و المسلمین دکتر

سید علی شفیع پور حسینی

سرشناسه:	شفیع پور حسینی، سید علی، ۱۳۴۶-
عنوان و نام پدیدآور:	تاریخ تشیع در گیلان / سید علی شفیع پور حسینی
مشخصات نشر:	دانشگاه تفرش، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری:	۲۰۸ ص.
شابک:	۹۷۸-۹۶۴-۶۲۴۴-۹۳-۱
وضعیت فهرست نویسی:	فیفا
موضوع:	شیعیان -- ایران - گیلان - تاریخ
شناسه افزوده:	دانشگاه تفرش
رده‌بندی کنگره:	۱۳۹۴ ت ۷ ش ۲۳۹/ BP
رده‌بندی دیویی:	۲۹۷/۵۳
شماره کتاب شناسی ملی:	۳۴۱۶۴۳۱

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشگاه تفرش

شناسنامه کتاب:

که نام کتاب: تاریخ تشیع در گیلان

که نام مؤلف: سید علی شفیع پور حسینی

که ناشر: دانشگاه تفرش

که نوبت چاپ و سال نشر: اول-۱۳۹۴

که تیراژ: ۱۰۰۰

که قیمت: ۱۰۰۰ تومان

که شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۶۲۴۴-۹۳-۱

Email: nashr@tafreshu.ac.ir

انتشارات دانشگاه تفرش:

مرکز بخش: تهران- خیابان انقلاب- خیابان اردیبهشت- نبش خیابان

شهید وحید نظری- شماره ۱۴۲- انتشارات دانش نگار

تلفن: ۶۶۴۰۰۲۲۰ - ۶۶۴۰۰۱۴۴

حق چاپ برای انتشارات دانشگاه تفرش محفوظ است

فهرست مطالب

۱۴	چکیده
۱۶	مقدمه
۱۷	گذشته پرافتخار گیلان و بزرگداشت آن
۲۰	پیشگفتار
۲۰	شیعه و تاریخ
۲۲	پیشینه تاریخی بحث

بخش اول: تعاریف و نقل آراء در پیدایار تشیع / ۲۴

۲۶	فصل اول: تعاریف
۲۶	۱. تشیع در لغت
۲۸	۲. تشیع در اصطلاح
۳۰	۳. ابعاد تشیع
۳۰	۳-۱. تشیع سیاسی
۳۳	۳-۲. تشیع عقیدتی
۳۳	۳-۳. تشیع حنبی
۳۴	۳-۴. تشیع دینی و فرهنگی

فصل دوم: پیشینه تاریخی شیعه.....	۳۵
الف) گروه اول.....	۳۶
۱. جریانات بعد از سقیفه.....	۳۶
۲. ظهور شیعه در زمان قتل عثمان.....	۳۷
۳. بعد از جنگ جمل.....	۳۸
۴. بعد از جنگ صفین.....	۳۹
۵. ظهور شیعه بعد از شهادت حسین بن علی علیه السلام	۳۹
۶. تشیع متأثر از افکار ابن.....	۴۰
۷. تأثر تشیع از افکار فرس.....	۴۲
۱. ارتباط سببی با ایرانیان.....	۴۳
۲. تناسب آرا بین شیعه و ایرانیان.....	۴۶
ب) گروه دوم.....	۴۷
قول حق و نظریه محقق.....	۵۰

بخش دوم: نقش قیام‌های علویان در گسترش تشیع / ۵۳

فصل اول: قیام‌های علویان در عصر امویان.....	۵۵
۱. قیام زید.....	۵۶
۲. قیام یحیی بن زید.....	۵۸
۳. آثار و برکات این قیام‌ها در گسترش تشیع.....	۵۹
۴. قیام زید و نظر امام صادق علیه السلام	۶۰
۵. آرا و عقاید زیدیه.....	۶۴
۶. امامت از دیدگاه زیدیه.....	۶۷
۷. امام صادق علیه السلام و فرقه‌های منحرف.....	۶۷
فصل دوم: قیام‌های علویان در عصر عباسیان.....	۷۱

۱. قیام محمد نفس زکیه..... ۷۱
- امام صادق علیه السلام و نفس زکیه..... ۷۲
- ۲ قیام ابن طباطبایی حسنی..... ۷۴
۳. قیام حسن بن زید حسنی (علویان طبرستان)..... ۷۵
۴. قیام یحیی بن حسین (زیدیان یمن)..... ۷۵
۵. قیام شهید فخر..... ۷۶
- امام هفتم علیه السلام و شهید فخر..... ۷۸
- آثار و برکت این قیام‌ها در گسترش تشیع..... ۷۹
- فصل سوم: قیام علویان و تشکیل دولت در طبرستان و دیلم..... ۸۳
۱. ورود مسلمانان به طبرستان..... ۸۳
۲. مقابله قدرت‌های محلی با اعراب..... ۸۴
۳. ورود نخستین علویان به طبرستان..... ۸۶
- الف: قیام حسن بن زید (داعی کبیر) و تشکیل دولت مستقل شیعی در طبرستان..... ۸۸
- ب: منش و روحیات حسن بن زید..... ۹۱
- ج: محمد بن زید و تشکیل دولت..... ۹۴
- د: طبرستان بعد از شهادت داعی محمد بن زید..... ۹۵
- هـ: تحولات فرهنگی و اجتماعی و سیاسی در این دوره..... ۹۶
- دلایل اهمیت علویان طبرستان در ایران..... ۱۰۳

بخش سوم: قیام و دولت علویان در گیلان / ۱۰۵

- فصل اول: چگونگی ورود اسلام به گیلان..... ۱۰۶
- ۱- موقعیت جغرافیایی گیلان..... ۱۰۶
- رشت..... ۱۰۸
- کسگر..... ۱۰۹

۱۱۰.....	کوچصفهان.....
۱۱۰.....	شفت.....
۱۱۰.....	فومن.....
۱۱۱.....	لاهیجان.....
۱۱۲.....	زانکو.....
۱۱۲.....	اشکور.....
۱۱۳.....	۲. گیلان قبل از اسلام.....
۱۱۵.....	۳. گیلان در دوره ساسانی.....
۱۱۶.....	۴. گیلان در دوره عباسیان.....
۱۱۷.....	۵. ورود علویان به گیلان (قیام آل‌منا).....
۱۱۸.....	الف: قیام حسن بن علی (اطروش).....
۱۲۰.....	ب: حکومت حسن بن علی.....
۱۲۲.....	ج: روحیات و فضائل علمی و ادبی حسن بن علی.....
۱۲۴.....	د: تأثیرات قیام حسن بن علی در گسترش تشیع در گیلان.....
۱۲۵.....	هـ: قیام داعی صغیر.....
۱۲۶.....	و: روحیات داعی صغیر.....
۱۲۷.....	ز: علویان مدعی حکومت قبل و بعد از داعی صغیر.....
۱۲۹.....	۶. مذهب علویان در گیلان (ناصر و داعی صغیر).....
۱۳۲.....	فصل دوم: تشیع در گیلان در عهد آل‌بویه.....
۱۳۲.....	۱. عوامل زمینه‌ساز دولت آل‌بویه.....
۱۳۲.....	الف: دیلم خاستگاه آل‌بویه.....
۱۳۳.....	ب: ظهور آل‌بویه و به قدرت رسیدن آن‌ها.....
۱۳۶.....	ج: حاکمان آل‌بویه.....

- د: موضع‌گیری دیلمیان و ترکان با آن‌ها..... ۱۴۰
۲. مذهب آل‌بویه و نوع گرایش به تشیع..... ۱۴۲
- الف: احیای شعائر شیعه..... ۱۴۵
- ب: داشتن وزرای شیعه..... ۱۴۸
- ج: رابطه آل‌بویه با علمای شیعه..... ۱۴۸
- فصل سوم: تشیع در گیلان در عهد آل‌کیا..... ۱۵۱**
۱. نسب آل‌کیا..... ۱۵۱
۲. زمینه‌های تأسیس دولت آل‌کیا..... ۱۵۲
۳. خاندان‌های مهم همزمان با قیام آل‌کیا..... ۱۵۳
- ۱ - ۳. خاندان موید بن..... ۱۵۳
- ۲ - ۳. خاندان هزار اسبی..... ۱۵۴
- ۳ - ۳. خاندان ناصروند..... ۱۵۴
- ۴ - ۳. خاندان کوشیج..... ۱۵۴
- ۵ - ۳. خاندان اسحاق..... ۱۵۵
۴. نقش مرعشیان در تأسیس حکومت آل‌کیا..... ۱۵۵
- شخصیت سید قوام‌الدین مرعشی..... ۱۵۵
۵. فرمانروایی سادات کیایی..... ۱۵۸
- ۱ - ۵. امیر کیا بن حسن کیا..... ۱۵۸
- ۲ - ۵. سید علی کیا بن امیر (۷۶۹ - ۷۹۱ق)..... ۱۵۸
- ۳ - ۵. سید هادی کیا بن امیر (۷۹۱ - ۷۹۷ق)..... ۱۶۱
- ۴ - ۵. سید حسین کیا بن علی (۷۹۷ - ۷۹۸ق)..... ۱۶۲
- ۵ - ۵. سید رضا کیا بن علی (۷۹۸ - ۸۲۹ هـ ق)..... ۱۶۳
- ۶ - ۵. سید حسین کیا (دومین دوره حکومت ۸۲۹ - ۸۳۳ هـ ق)..... ۱۶۳

۷ - ۵. سید ناصر بن امیر سید محمد (۸۳۳ هـ ق).....	۱۶۳
۸ - ۵. سید حسین کیا (سومین دوره حکومت ۸۳۳ هـ ق).....	۱۶۴
۹ - ۵. سلطان حسین کیا (فرزند کوچک سید علی کیا ۸۳۳ ق).....	۱۶۴
۱۰ - ۵. کار کیا ناصر کیایی امیر سید محمد (دومین دوره حکومت ۸۳۳ - ۸۵۰ هـ ق).....	۱۶۴
۱۱ - ۵. سلطان محمد بن ناصر کیا (۸۵۱ - ۸۸۳ هـ ق).....	۱۶۴
۱۲ - ۵. میرزا علی بن سلطان (۸۸۳ - ۹۰۹ ق).....	۱۶۵
۱۳ - ۵. سلطان حسن بن سلطان محمد (۹۰۹ - ۹۱۱ ق).....	۱۶۶
۱۴ - ۵. سلطان احمد خان بن حسن (۹۱۱ - ۹۴۰ ق).....	۱۶۶
۱۵ - ۵. کار کیا علی بن سلطان احمد خان (۹۴۰ - ۹۴۱ ق).....	۱۶۷
۱۶ - ۵. کار کیا سلطان حسن بن سلطان احمد (۹۴۱ - ۹۴۳ هـ ق).....	۱۶۷
۱۷ - ۵. خان احمد خان بن کار کیا، سلطان حسن (۹۴۳ - ۹۷۵ هـ ق).....	۱۶۸
۶. خدمات دولت آل کیا.....	۱۶۹
الف: فرهنگی و مذهبی.....	۱۷۱
ب: اجتماعی و اقتصادی.....	۱۷۲
فصل چهارم: رابطه دولت آل کیا با صفویان.....	۱۷۵
۱. زمینه‌های ارتباط آل کیا با صفویان.....	۱۷۶
۲. ورود اسماعیل میرزا صفوی به لاهیجان.....	۱۷۸
۳. خان احمد خان و صفویان (شاه طهماسب).....	۱۸۰
عوامل مهم سقوط حکومت خان احمد در زمان شاه عباس.....	۱۸۱
فرمانروایان سادات گیلانی.....	۱۸۲
۴. تحولات مذهبی در گیلان در عهد دولت صفویان.....	۱۸۳
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....	۱۸۹
فهرست منابع.....	۱۹۳

چکیده

تحولات اجتماعی و فرهنگی در هر جامعه حاصل پیشینه اجتماعی - فرهنگی و شرایط خاص حاکم بر آن جامعه است. به همین دلیل برای بررسی آن تحولات، ابتدا باید این سوابق به خوبی شناسایی گردد. از این رو، در این پژوهش در بخش نخست معانی لغوی و اصطلاحی شیعه، آرا و اقوال در پیشینه تاریخی شیعه از زمان شریع آن را مورد بررسی قرار خواهیم داد.

در بخش دوم عوامل گسترش شیعه و پیام‌های علویان در عصر امویان مانند قیام زید بن علی بن حسین و فرزندش و قیام‌های علویان در عصر عباسیان مانند قیام نفس زکیه و شهید فخر و آثار و برکات این قیام‌ها در گسترش تشیع در منطقه طبرستان و دیلم و ورود اولین گروه علویان به طبرستان، دیلم مانند یحیی بن زید و تحولات فرهنگی، اجتماعی و سیاسی در این دوره را مورد بررسی قرار خواهیم داد.

در بخش سوم، نخست اوضاع جغرافیای تاریخی و سیاسی منطقه گیلان و سپس حکومت علویان در گیلان و تأثیرات این دو قیام و تشکیل حکومت علوی در گسترش تشیع در گیلان را مورد بررسی خواهیم داد و در ادامه درباره عوامل و زمینه‌های تشکیل دولت آل‌بویه و مذهب آن حکومت و سپس به تشیع در عهد دولت آل‌کیا - که در نیمه دوم قرن هشتم هجری اندک سال پس از برقراری

حکومت سادات مرعشی در مازندران و با حمایت سید قوام الدین مرعشی سرسلسله مرعشیان شکل گرفت - سخن خواهم گفت.^(۱)

در عصر کنونی که جهان با سرعت چشم‌گیری رو به سوی مدرن شدن گذاشته و معنویت در حاشیه قرار دارد، انسان‌های فهیم به دور از جوسازی‌ها و جریان‌های انحرافی در آشفته‌بازار کنونی در پی معنویت راستین و شاه‌راهی برای رسیدن به اهداف متعالی هدایت‌گران واقعی بشر - یعنی پیامبران الهی و جانشینان صادق آنان که در مسیر تاریخ چراغ‌های روشنی‌بخش و نجات‌دهنده عصرها و نسل‌ها بوده‌اند - مسند، حرکت معنوی و صحیح کشتی نجات‌بخش از آغاز خلقت تا زمان پیامبر ﷺ، پیامبر نبوی‌ها و بعد از آن وجود مبارک با هدایت امامان معصوم علیهم‌السلام در حال نجات داد و حیات بخشیدن به سانحه دیدگان باتلاق انحراف و گمراهی همچنان به حرکت خود ادامه می‌دهد.

اما آنچه در این پژوهش پیوسته به دنبال آن هستیم، شناخت و معرفی اجمالی شیعه در عصر پیامبر و بعد از آن و سیر آن در عصر امویان و عباسیان و هم‌زمان با آن عصر در ایران و به‌طور خاص در گیلان را بعد از آغاز ورود علویان به گیلان و گسترش شیعه در گیلان است. مذهب تشیع در گیلان از آغاز تا زمان

(۱) و وقتی که اسماعیل میرزا قدرت‌های ملوک الطوائفی را در ایران از بین برد و دولت صفوی را تشکیل داد با دولت آل‌کیا مدارا کرده و حتی زمینه‌های گسترش همکاری با آنان را فراهم کرد. ولی بعدها در زمان خان احمدخان در اثر اختلافاتی که بین او و حاکمان صفوی به وجود آمد زمینه سقوط دولت آل‌کیا فراهم شد. این اختلافات در زمان شاه عباس به اوج خود رسید و خان احمد خان به ناچار به دولت عثمانی که دشمن صفویان بودند، پناهنده شد و با مرگ وی در سال ۱۰۰۵ هجری در بغداد حکومت آل‌کیا برچیده شد و منطقه گیلان برای اولین بار زیر نظر حکومت مرکزی (صفویه) قرار گرفت.

صفویه چه تحولاتی در آن ایجاد شده است که در این میان از قیام و دولت علویان و از دولت آل‌بویه و دولت آل‌کیا و از حاکمان آنان و از خدمات فرهنگی و اجتماعی آنان سخن خواهیم گفت.

در حقیقت در این پژوهش برآنیم تا از چگونگی ورود علویان به گیلان و پذیرش شیعه امامیه و در نهایت، اوج آن در زمان دولت آل‌بویه آگاه شویم. سپس نظریه‌هایی از مورخین که از وجود مذهب زیدیه در منطقه خبر می‌دهند و وضعیت نوع مذهب آن‌ها در زمان علویان و دولت آل‌کیا و در زمان صفویه را بررسی و فراوانی آن‌ها در گیلان و دیلمستان را مورد مذاقه قرار دهیم.

مقدمه

از قدیم گفته‌اند: تاریخ، آینه، توأم و ملل و حوادث گذشته است؛ چرا که رسوم و عادات حدود ناآگاهی و معارف، خصایص روحی و اخلاقیات، بزدلی و شجاعت، سست ارادگی و استقامت، رجال عالم و سیاست هر قوم و ملتی را نشان می‌دهد و رشد و عقب‌ماندگی آنان را بازگو می‌نماید.

به همین دلیل مطالعه تاریخ گذشتگان، می‌تواند به این درس زندگی را به آدمی بدهد و عوامل پیشرفت و پسرفت را فرا راه آیندگان به نمایش بگذارد.

از این‌رو است که بخش قابل توجهی از قرآن به نقل داستان‌های اقوام و ملل گذشته اختصاص یافته و قرآن، این کار را مایه عبرت صاحبان خرد دانسته است؛

{لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةً لِّأُولِي الْأَلْبَابِ} . (۱)

بر اساس همین حقیقت است که قرآن مجید در آیات فراوان مردم را به سیر

در زمین و مطالعه در سرنوشت اقوام و ملل پیشین - که اعمال و اخلاق زشت و زیبای آنان موجب ذلت و عزت آنان گردیده است - دعوت می‌کند.

{ اقلم یسیروا فی الارض فینظروا کیف کان عاقبة الذین من قبلهم } .

آیا در زمین گردش نمی‌کنند تا ببینند پایان کار کسانی که پیش از آنان بودند، به کجا انجام ^(۱)؟

گذشته پرافتخار، بلای و بزرگان آن

منظور ما از کلمات منصفه «بیه پیش» است که از سفیدرود تا چالوس امتداد داشته و سبقت تاریخی و فرهنگی آن، از دیلمان - که در آن سوی دامنه البرز قرار دارد - آغاز و به دار الحکومه لایبجاز رمان کیانیه و پس از آن می‌انجامد. این خطه وسیع که از یک سو مزایای کوه و جنگل و از سوی دیگر ویژگی‌های جلگه و نعمت‌های فراوان آن و دریای خزر را دراست، از نظر معنوی، فرهنگی و سیاسی، شخصیت‌هایی را در دامن خود پروریده و حرکتی را در جهان پدید آورده که برای همیشه تاریخ، دنیای بشریت و اسلام و تناسل و امداد خود ساخته است.

یوحنا دیلمی یکی از حواریون حضرت عیسی علیه السلام و صاحب یکی از اناجیل اربعه مسیحیت از همین دیار است.

یحیی بن زیاد دیلمی معروف به «فرّاء» امام کوفیان در علم نحو متوفی به سال ۲۰۷ هجری قمری، از فرزندان این آب و خاک است.

آلبویه یا دیالمه که از سال ۳۲۵ هجری تا ۴۴۷ در فارس و کرمان و عراق عجم و عراق عرب حکمرایی داشتند و فقهایی چون شیخ مفید و سید رضی و سید مرتضی و شیخ طوسی و سلار و دیگران با حمایت آنان به نشر معارف و فرهنگ و فقه علوی پرداختند، از فرزندان این سرزمین علم پرورند.

صاحب بن عباد دیلمی (تولد ۳۲۶ - وفات ۳۸۵ هـ) وزیر مؤیدالدوله دیلمی کا شیخ المحدثین «صدوق» کتاب عیون اخبار الرضا علیه السلام را به نام وی تألیف کرده و دیباچه آن را به ذکر قصیده غزای او که درباره حضرت رضا علیه السلام سروده، مزین ساخته است، از فرزندان این خطه شیعه پرور است.

سلار دیلمی منیری به سال ۴۶۳ هـ، شاگرد شیخ مفید و مرجع تقلید جهان اسلام در قرن پنجم - که طایفه فیه روحیه مرحوم آیت الله العظمی بروجردی - به نقل از آیت الله بهجت رحمته الله - اگر استان گیلان، شخصیتی جز «سلار» نمی داشت، تنها همان برای گیلان کافی بود - از این در مرد پرور است.

پرداختن به چگونگی زندگی هر یک از این نهضت ها، پیش درآمدی است برای تکیه بر موارث فرهنگی، دینی، روح استقلال طلبانه و مسلم ستیزی ملت‌ی که قرن‌ها در برابر ستم بنی امیه، بنی عباس و دیگران، چون کرم، مقارم و استوار ایستاد و تسلیم هیچ قدرت بیگانه نشد و هنگامی که علویین - که بوی عدالت علی علیه السلام را داشتند - به این سامان آمدند مردم گیل و دیلم، یک باره به آن‌ها پیوستند و با آغوش باز، آن‌ها را پذیرفتند و کم‌کم خلافت عباسیان را، فرزندان «بویه» در اختیار گرفتند و عدالت و فرهنگ علوی را در این دیار و در قلمرو حکومت خود، گسترش دادند و تشیع را به عنوان مذهب رسمی خود پذیرفتند. آنان از شیخ صدوق‌ها، مفیدها، سید رضی و سید مرتضی‌ها، سلارها و شیخ طوسی‌ها و مانند

آنها حمایت کردند و آن همه افتخار را در جهان اسلام پدید آوردند ولی متأسفانه کتابی که به طور کامل، این سرزمین زرخیز را - که مهد شجاعت، عدالت، فقاہت و علم و دانش پروری است - معرفی کند، تدوین نیافته بود.

همه این انگیزه‌ها شرایط مناسبی را به وجود آورد که چنین پژوهشی تحقیق و تدوین شود. از همه این‌ها گذشته علاقه به وطن و دانشمندانی که برای این منطقه و جهان اسلام، افتخار و عزت آفریدند، انگیزه دیگری برای انجام این کار بود؛ چرا که امام علی علیه السلام فرمود:

فان کار لا بد من العصبية فليكن تعصبكم لمكارم الخصال و محامد الافعال من مآسن الامور

اگر قرار است تعصبی در کار باشد، باید برای اخلاق پسندیده و افعال نیک و کارهای خوب باشد.^(۱)

آمین یا رب العالمین

پیشگفتار

شیعه و تاریخ

شیعه در طول تاریخ پرفراز و نشیب اسلام به طور عام و به طور خاص در طول تاریخ خود - چه در خاستگاه اولیه و چه در سایر مناطق - با مشکلات و چالش‌هایی روبرو بوده است. جدا کردن صبر و ظهور آیین اسلام و تشیع را در همه مناطق اسلامی کاری بس مشکل است. اگرچه کسانی با اهداف و اغراض خاص خواسته‌اند بین اسلام و شیعه فاصله بیندازند و تاریخ‌نویسی برای آن دو به طور مجزا مطرح کرده‌اند، ولی ما با توجه به استدلالی که در آینده می‌آوریم، معتقدیم که رسول گرامی اسلام ﷺ معرف و مروج مذهب شیعه بوده است. همین دلیل در هر کجا اسلام جای خود را باز کرد، تشیع را نیز به همراه خود داشته است.

اسلام و شیعه در اواخر نیمه اول قرن اول هجری به ایران راه یافت. مردم در گیلان در اواخر قرن سوم با شناخت اسلام واقعی و شیعه به آن روی آوردند که با ورود علویان به گیلان سرفصل نویسی از کتاب حیات اسلام و شیعه ورق خورد. هدف ما بررسی بیشتر و کامل‌تر چگونگی ورود علویان و استقبال مردم از آن‌ها و در نهایت تشکیل حکومت‌های مستقل علوی و شیعی است. حکومت‌های مستقل علوی و شیعی که تا اوائل قرن ۱۱ هجری قمری ادامه یافت، به تشکیل حکومت یک‌پارچه صفویه منجر در سراسر ایران شد. در این نوشتار ظهور،

اصالت و اتصال شیعه به منبع اصلی و امامت امام علی علیه السلام و امامت اثنی عشری را مورد بررسی قرار می‌دهیم.

در این نوشتار به این سؤال پاسخ خواهیم داد:

شیعه چه زمانی وارد گیلان شد و کدام گرایش را ارائه نمود؟

سؤالاتی که در این فضای تحقیقی به دنبال آن خواهیم بود، بدین قرارند:

۱. تشیع، معانی معروف و مطرح آن؟

۲. زمان به ویران آمدن تشیع؟

۳. صدور اسلام و تشیع به ایران به طور عام و در گیلان به طور خاص از چه زمانی بوده است؟

۴. جغرافیای حکومت‌های شیعی چگونه بوده است؟

۵. عوامل نفوذ تشیع در منطقه خمین چگونه بوده است؟

۶. روابط حکومت‌های منطقه با حکومت مرکزی چگونه بوده است؟

۷. اوضاع سیاسی گیلان از ورود اسلام تا پایان حکومت آل کیا چگونه بوده است؟

عوامل زیر را می‌توان در مهاجرت سادات و علویان، منظمه گیلان مؤثر دانست:

۱- فشار و ظلم و تعدی بنی‌عباس بر طرفداران آل‌البیت علیهم السلام به خصوص

بر خاندان رسالت از عوامل عمده مهاجرت سادات و علویان به منطقه گیلان بود؛

۲- استقبال خوب مردم گیلان از سادات و ذریه رسول خدا صلی الله علیه و آله و مبارزه علیه

ظلم و ستم عامل دیگری در تثبیت و استمرار تشیع در گیلان به شمار می‌آید؛

۳- مبارزات مردم منطقه با فساد و ظلم عمال عباسیان زمینه استقبال علویان

و سادات را در منطقه ایجاد می‌کرد؛

۴- در منطقه طبرستان و گیلان به علت وجود داشتن پوشش گیاهی و جنگل

و منطقه کوهستانی منطقه‌ای امنی برای سادات و علویان به شمار می‌آمد و لذا به این منطقه مهاجرت می‌کردند؛ سابقه طولانی تشیع در گیلان استمرار حکومتی طرفدار شیعه و امامت امامان شیعه در آن منطقه و وجود صدها مقابر و مراقد امام‌زادگان واجب‌التعظیم در منطقه گیلان شاهی است گویا بر بیداری و روشن‌بینی ملت گیلان و این‌که در ابتدای پذیرش اسلام خود خاندان رسالت را برگزیدند. اما بعضی نکته‌ها مبنی بر زیدی بودن آن‌ها در بعضی کتاب‌ها و کلمات محققان قدیم و معاصر مرا بر آن داشت تا به این تحقیق دست بیازم و تشیع و حقیقت آن را در گیلان مورد مذاقه قرار دهم. پس در حقیقت علت انتخاب موضوع اثبات شیعه شیعی در گیلان در ابتدای امر تا اتصال به حکومت صفویه می‌باشد که هدف اصلی در این کتاب نیز چنین می‌باشد.

پیشینه تاریخی بحث

غالب منابع موجود در تاریخ ایران به شرح حال شاهان و سلسله‌های مرکزی حاکم بر سراسر قلمرو ایران پرداخته‌اند و کمتر انسابی به حوادث ولایات و تاریخ محلی آن‌ها دارند.

از این‌رو بررسی و بازشناسی تاریخ محلی در ایران به مراتب دشوارتر از تحقیق در تاریخ کل ایران است.

با وجود این آنچه ما را در پایداری بر این موضوع استوار کرد وجود چند منبع ارزشمند و گراندتر تاریخ محلی گیلان و دیلمستان بود که عبارتند از:

۱. تاریخ طبرستان - رویان و مازندران - ، تألیف سید ظهیر الدین مرعشی؛
۲. علویان طبرستان، تألیف ابوالفتح حکیمان؛
۳. تاریخ گیلان و دیلمستان، تألیف سید ظهیر الدین مرعشی به سال ۸۸۱ هـ.ق؛

۴. تاریخ خانی، تألیف علی بن شمس الدین بن حاجی حسین لاهیجی به سال ۸۸۰هـ.ق؛

۵. تاریخ گیلان، تألیف ملا عبد الفتاح فومنی به سال ۹۲۳هـ.ق؛

در سابقه این موضوع، پژوهشی ویژه و کامل در دست نیست. آنچه هست اشاراتی کوتاه و ناچیز به سیر تاریخ تشیع است که در ذیل تاریخ گیلان آمده و هرگز به شاکت دقیق و علمی سیر تاریخ تشیع در گیلان توجهی نکرده است. از جمله این پیش‌ش‌ها عبارتند از:

۱. ولایات دارالرزاء اثر ابینو هل، ترجمه جعفر خمami زاده؛

۲. تاریخ تنگابن، اثر علی اصغر یوسفی‌نیا؛

۳. گیلان از آغاز تا مشروطیت، اثر محمد تقی میر ابوالقاسمی؛

۴. تاریخ هزارساله اسلام در نواحی ایران، اثر محمد مهدی شجاع شفیعی؛

۵. پیشینه تاریخی و فرهنگی لاهیجان و بزرگان آن، اثر محمد علی قربانی.

علاوه بر این‌ها کتاب‌های دیگری هم در تاریخ گیلان نگارش شده که آن‌ها نیز از بررسی دقیق علل و عوامل سیر شکل‌گیری تشیع در گیلان غافل مانده‌اند. از این رو، ما در این پژوهش در پی تأمین این نیاز برآمده‌ایم و با این هدف ما در این پژوهش شناسایی علمی - استدلالی گوشه‌ای از تاریخ گیلان خواهد بود.

به این معنا که تاریخ این ولایت را از آغاز و سیر شکل‌گیری تشیع و قیام علویان در جهان اسلام به اجمال و تاریخ تشیع در گیلان را تا پایان حکومت آل‌کیا به تفصیل بررسی خواهیم کرد و بر اساس دیدگاه خود علل و عوامل سیر شکل‌گیری تشیع در گیلان در بستر تاریخی‌اش جستجو خواهیم کرد.